

לקוטי אמרים

מ"מ הגהות והערות קצרות קעט

פרק ל עזר זאת ישים אל לבו לקיים מאמר רז"ל **מארז"ל** והוי (אבות ד' והוי שפל רוח בפני כל האדם. והוי באמת לאמיתו בפני כל האדם ממש אפי' בפני קל – לעיין ד"ס, תויו"ט

ובמשנה ד' – וי"ל בזה: בשפלות בפני כ"א יש ב' טעמים (א) אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו וכמוש"כ בפרקין. וזה שייך גם לגבי עכו"ם. (ב) כ"א מתוקן מחברו כמוש"כ אגה"ק סכ"ב, ואינו אלא לגבי ישראל. וע"פ תוד"ה ואין יבמות סא' "האדם" כולל גם עכו"ם משא"כ אדם דאתם קרוים כו'. ולכן כאן שכתב טעם הא' הביא הגירסא "האדם". ועי' אגה"ת ס"פ יא'. משא"כ באגה"ק סכ"ב, תו"א סד"ה ויחפרו וד"ה ויראו את אלקי סס"א, לקו"ת אתם נצבים ס"א, סי' ש' האלול ד"ה אתם נצבים הובא טעם הב' הגירסא "אדם". בתו"א ויהי מקץ הא' ולקו"ת להבין מ"ש ביהשמע"צ הא' ס"א: "אדם". לקו"ת ענין שניתנה התורה על ה"ס "שצריך כל האדם להיות שפל במאד ל"נ הטעם רק התועלת שבשפלות).

לקוטי פירושים

והוי שפל רוח בפני כל האדם: במענה לשאלה שהגירסא באבות היא "בפני כל אדם", בלא ה"א, האם זהו טעות הדפוס בתניא? – הנה: בכל הוצאות התניא שראיתי כן הוא: האדם בה"א. וא"כ אין זה טעות הדפוס.

1) סלאוויטא תקנ"רנו. זאלקווא תקנ"ט. שם תקס"ה. שקלאו תקס"ו. שם תקע"ד. אלטונא תק"ף. קאניגסברג תקפ"ז. לעמבערג תרט"ז. שם תר"ך. שם תרכ"ב. שם תרכ"ד. ווילנא תרל"ב. שם תרל"ג. שם תר"ם. שם תר"ס. שם תרס"ט (ממאטריצן אלו חזרו והדפיסו כמה פעמים). שנגהאי תש"ג. מונקאטש תש"ג (שתי אלו פוטוגרפיה מהוצאת ווילנא תרס"ט). תל אביב תש"ג. מינכען תש"ז (פוטוגרפיה מהוצאת ווילנא תרס"ט). הוצאת ווין וחש"ד, הוצאה חמ"ד בשנת "ובדבר הזה תאריכו ימים" (?).

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים מאמר רז"ל והוי: אבות פ"ד (משנה) יו"ד. כל האדם: ובמשנה שם יש ג"כ גירסא "כל אדם" – לעיין בדקדוקי סופרים, תויו"ט, ובמשנה ד'.

ויש לומר בזה:
בשפלות בפני כל אדם – יש ב' טעמים: (א) "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו", וכמו שכתב בפרקין. וזה שייך גם לגבי עכו"ם. (ב) "כ"א מתוקן מחברו", כמו שכתב באגה"ק סכ"ב, וזה אינו אלא לגבי ישראל.

וע"פ תוד"ה ואין יבמות סא, א – "האדם" כולל גם עכו"ם, משא"כ "אדם" דקאי רק על ישראל, "אתם קרוים אדם כו".

ולכן, כאן שכתב טעם הא' ששייך גם לגבי עכו"ם – הביא הגירסא "האדם" שכולל גם עכו"ם (ועיין אגה"ת ס"פ יא'). משא"כ באגה"ק סכ"ב (ועד"ז בתו"א סד"ה ויחפרו וד"ה ויראו את אלקי סס"א).

לקו"ת ד"ה אתם נצבים ס"א⁶, סידור (עם דא"ח) שער האלול ד"ה אתם נצבים⁷ הובא טעם הב' שאינו אלא לגבי ישראל, ולכן הביא הגירסא "אדם" דקאי רק על ישראל.

בתו"א ד"ה ויהי מקץ הא'⁸ ולקו"ת ד"ה להבין מ"ש ביום השמיני עצרת הא' ס"א⁹ – הובא: "הוי שפל רוח בפני כל אדם" (ובלקו"ת ד"ה ענין שניתנה התורה על הר סיני¹⁰: "שצריך כל האדם להיות שפל במאד"). אבל שם לא נאמר הטעם, רק התועלת שבשפלות¹¹.

1) דקדוקי סופרים על מס' זו – ליתא. ובתויו"ט: "פי' הר"ב ללמוד וכו', וזה מסכים לגרסת מדר"ש במשנה ד', הוי שפל רוח בפני כל אדם, דהתם לענין הגאווה והכא לענין הלמוד. אבל הרמב"ם מפרש הכא נמי לענין הגאווה, וזה מסכים לגרסת הספרים דל"ג הכי לעיל" (היינו, שבמשנה ד' גורסין רק "מאד מאד הוי שפל רוח", ואין גורסין הסיוס "בפני כל אדם").
2) ראה גם "לקוטי פירושים" כאן – באריכות יותר. (3) ושם: "להיות שפל רוח בפני כל האדם כשהי' לזכרון בין עיניו שחטא נגד ה' . . . יועיל . . . לקבל בשמחה כל המאורעות . . . בין מן השמים בין ע"י הבריות וכו'". והיינו, שמביא הגירסא "האדם" ביחס ל"כל המאורעות . . . ע"י הבריות", שכולל – בפשטות – גם עכו"ם. (4) ושם (כ, ב): "עיקר השפלות בפני כל אדם שאמרו אי אפשר להיות כי אם עד"ז שרואה בחבירו שהוא יותר קרוב לה' כו'". (5) ושם (עו, סע"ד ואילך): "בנשמות ישראל . . . אפי' בחינת רגל ובחינת עקביים יש בהן מעלה יתירה שמעמידין את הראש כו' ומוליכים אותו ממקום למקום . . . ולכן ארז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם כו'". (6) ושם (נצבים מד, א): "ולכן אמרו רז"ל הוי שפל רוח בפני כל אדם, לפי שיש בכל אחד ואחד בחי' ומדרגות מה שאין בחבירו וכולם צריכין זה לזה וכו'". (7) ושם (רלא, ג): "ארז"ל הוי שפל רוח בפני כל אדם . . . שבאמת יש יתרון מעלה בזולתו". (8) לא, א. (9) דרושי שמע"צ פא, א. (10) במדבר טו, ג. (11) כדי להסיר קליפת ערלה החופפת על הלב וכו' (תו"א); "בכדי שיאיר עליו אור האהבה וכו'" (לקו"ת).

ע"פ מארז"ל (אבות ב' שבקלים. והיינו ע"פ מארז"ל אל תדין את חברך עד שתניע למקומו. כי מקומו גורם לו לחטוא להיות ד').

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים ע"פ מארז"ל: אבות פ"ב מ"ד.
לקוטי פירושים
ובמשנתנו אבות (שם) יש גורסים אדם בלא ה"א, ויש גורסים האדם בה"א. ובתניא כאן אחז בגירסא השני. – והנני מדגיש בתניא כאן, כי בכמה מקומות הביא אדמו ר' הזקן הגירסא אדם בלא ה"א, וכמציין לקמן. וכן הוא ג"כ בפרקי אבות אשר בסידורו. והנה כל מלה ומלה בתניא מדויקת היא בחסר ויתירי. ואף כי, לכאורה, בנדון שלנו שינוי קל הוא, ומא י נפ"מ אם כתוב בה"א או בלא ה"א – אבל בהתבוננות קצת נראה, אשר בשינוי זה תלוי הסברת כל הענין, ובדיוק הביא רבנו הזקן כאן האדם בה"א, ובמק"א כתב דוקא אדם בלא ה"א. וביאור הדבר: לבוא לשפלות רוח בפני הכל, הוא בשתי דרכים:
(א) ע"פ מרז"ל אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, כי מקומו גורם לו לחטוא, ובטבעו הוא מחומם, ויצרו במלחמה גדולה ועצומה עליו. וצריך כל אחד לשקול ולבחון בעצמו אם הוא עובד ה' בערך ובחי' מלחמה עצומה כזו – וכמו שהאריך בזה בתניא פ"ל.
(ב) כל אחד מתוקן מחברו, ע"י חברו, דוקא. וכמשל האדם שאף שהרגלים הם סוף המדרי' והראש הוא העליון, בכ"ז יש יתרון ומעלה להרגלים שצריך להלך בהם וגם הם מעמידי הגוף והראש וגם כשאירע כובד בראש מקיזין דם ברגלים ונרפא ומקבל חיותו ממנו. – וכמו שהאריך בזה בלקו "ת ר"פ נצבים. והנה חלוקים שתי דרכים אלו בפעולתם בשתים:
הדרך הראשונה מביאה לשפלות, עצבות ומרירות. ואעפ"כ הרי כך היא המדה, וכמרז"ל לעולם ירגיז אדם יצה"ט על יצה"ר ובלבד שינצחו ויהי' סו"מ וע"ט. וכמשנ"ת בתניא פ"א. ועוד זאת: התבוננות זו פועלת שפלות לא רק בפני בני ישראל אלא גם בפני נכרים. וכמו ההתבוננות בכבוד אב דדמא בן נתינה? וכיו"ב.
הדרך השני' מביאה לשפלות, אבל לא לעצבות, ודוקא בפני חברו מבני ישראל, שכל בני"הם קומה שלימה וכל אבר מקושר וזוקק לזולתו, אבל לא בפני הנכרי.
והנה אמרז"ל אתם קרוים אדם ולא הנכרים, אבל בשם האדם נכללים גם הנכרים.
ולכן כשאין האדם יכול ללחום עם היצר מפני כבודו וצריך לאכפייא ליצה"ר לבטש ולהשפיל ולהוכיח לעצמו שהוא גרוע כו' יותר מבעלי חיים הטמאים כו' – מוכרח הוא ללכת בדרך הא' הנ"ל, ובמילא בא לשפלות גם בפני הנכרי וכו'. ולכן מדייק רבנו הזקן להעתיק הגירסא: בפני כל האדם – בה"א.
אבל כשמדבר ע"ד אהבת רעהו הישראלי, אין התבוננות זו שייכת לכאן, כי אם העיון בזה שכל ישראל הם קומה אחת שלמה וכל אחד מתוקן מחברו כו'. ולכן מעתיק רבנו הגירסא בפני כל אדם – בלא ה"א. – ראה אגרת הקדש סו"ס כב. לקו "ת ר"פ נצבים. סידור שער האלול ד"ה אתם נצבים.
וכן כשמדבר ע"ד עבודת הצדיקים, ובכלל אודות אופן נעלה בעבודה, ולא ע"ד סור מרע וכו', גם בזה אין ענין להתבוננות איך שהוא גרוע ומשוקץ כו', כי אם להתבונן איך שחברו נעלה יותר ממנו ואל זה יש אופי וכו'. ובמילא שייכת בזה דוקא הגירסא אדם – בלא ה"א. – ראה תורה אור תולדות סד"ה ויחפרו. שם מקץ ד"ה ויהי מקץ (הראשון). לקו "ת רד"ה ביום השמע"צ (הראשון).
וע"פ הנ"ל מובן ג"כ מה ש גירסא העיקרית במשנה הוא כל אדם בלא ה"א, וכן קבע רבנו הזקן בסידורו כנ"ל. כי המשנה בעיקרה ע"פ פשט מדברת בלימוד התורה, שיהי' שפל רוח בפני כל אדם וילמוד ממנו, או שאע"פ שעוסק בתורה בכ"ז יהי' שפל רוח בפני כ"א – וזה שייך רק בנוגע לבני ישראל, כמובן.

* * *

(2) ר' יונה בפירושו. וכן משמע ג"כ בס' חן טוב הובא בפ"י מלאכת שלמה על אבות פ"ד מ"ד. וכן היא הגירסא במסכת דרך ארץ זוטא פ"ג: ושפל רוח בפני כל האדם. (3) בשער הכולל פ"ל ס"ג כתב: בפרקי אבות שבוה הסידור – של רבנו הזקן – נמצאו שינויי נוסחאות מן משניות ואפשר שמה הטעם הדיפסיס אדמו ר' בסידור. (4) ראה ספר קיצורים והערות לתניא ע' קיה ואילך. מכתב כ"ק מו"ח אדמו ר' שליט"א, כ"ח תמוז תרצ"ב. – נעתק לעיל ע' ג הערה 2. (5) קדושין לא, א. (6) יבמות סא, א. תוד"ה ואין. (7) ראה תניא פכ"ט ואילך. (8) מעין זה ג"כ בתורה אור פ' משפטים רד"ה ויראו. ולכן גם שם כתב בפני כל אדם – בלא ה"א.

לקוטי אמרים

מ"מ הגהות והערות קצרות קפא

מיושבי קרנות (חנונים או ע"ה שעוסקים בדבר שיחה, רש"י ברכות כח:). **העין רואה והלב חומד** (ראב"ע במדבר טו' לט'). **כתנור בוערה מאופה** (הושע ז' ד'). **הוא בוער כאש להבה** (הושע ז' ו'). **להבה וגו' (לכאורה אצל כיון שהוא ס"פ). אין פחד גו' (תילים לו' ב'). תאוותו (לכאורה צ"ל בוא"ו אחד כמ"ש בכ"מ).** **כמש"ל כי (לכאורה קאי על המוח שליט כו' והוא פי"ב פי"ז).**

פרנסתו לילך בשוק כל היום ולהיות מיושבי קרנות ועיניו רואות כל התאוות והעין רואה והלב חומד ויצרו בוער כתנור בוערה מאופה כמ"ש בהושע הוא בוער כאש להבה וגו'. משא"כ מי שהולך בשוק מעט ורוב היום יושב בביתו וגם אם הולך כל היום בשוק יכול להיות שאינו מחומם כ"כ במבעו כי אין היצר שיה בכל נפש יש שיצרו כו' כמ"ש במ"א. והנה באמת גם מי שהוא מחומם מאד במבעו ופרנסתו היא להיות מיושבי קרנות כל היום אין לו שום התנצלות על המאיו ומיקרי רשע גמור על אשר אין פחד אלהי לנגד עיניו. כי היה לו להתאפק ולמשול על רוח תאוותו שבלבו מפני פחד ה' הרואה כל מעשיו כמש"ל כי בוא"ו אחד כמ"ש בכ"מ).

76

לקוטי פירושים

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

מיושבי קרנות: חנונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה (רש"י ברכות כח, ב).
העין רואה והלב חומד: ראב"ע במדבר טו' לט'.
כתנור בוערה מאופה: הושע ז' ד'.
הוא בוער כאש להבה: הושע ז' ו'.
להבה וגו': לכאורה אין צ"ל כאן תיבת "וגו", כיון שהוא סוף פסוק¹².
אין פחד גו': תילים לו' ב'.
תאוותו: לכאורה צ"ל "תאוותו" בוא"ו אחד, כמ"ש בכ"מ¹³.

כמש"ל כי: לכאורה קאי "כמש"ל" – על "המוח שליט כו" (ולא אלפניו, ש"ה' לו להתאפק כו' מפני פחד ה' הרואה כל מעשיו"). והוא לעיל בפ"ב ובפי"ז.

12) ראה גם "הערות ותקונים בדא"פ": "להבה וגו' – צ"ע בתיבה זו, כי הוא סוף פסוק". 13) ראה גם בהערה לפכ"ח (לעיל ע' קסט).

ואם מיתרון אות אחת בתניא למדים אנו כל הנ"ל, כמה יש ללמוד מתיבה אחת דיבור אחד פיסקא אחת, על אחת כו' כ מפרק אחד בתניא: (אגרות יקודש ח"ב ע' קג ואילך)

בפני כל האדם ממש: ראה גם פירוש המשניות להרמב"ם.⁹
(מלקו"ש ח"ז ע' 177 הערה 12)

אל תדין את חבריך עד שתגיע למקומו כי מקומו גורם לו וכו': ויש לומר, שזבה גופא דן אדה"ז סוג זה של אנשים "לכף זכות" – לא רק בנוגע לביטול ה"חובה", שאין זה באשמתם וכו', אלא גם בנוגע לצד ה"זכות" והמעלה שלהם, דכיון שהקב"ה מזמין להם נסיונות גדולים ("להיות פרנסתו לילך בשוק וכו' ויצרו בוער וכו'"), ה"ז גופא הוכחה שהקב"ה שאינו מבקש אלא לפי כחם¹⁰ נתן להם תחילה כחות נעלים יותר שיש בהם אפילו כדי לעמוד בנסיונות כאלה – והיינו, שגילה הטוב גם בקל שבקלים.

(מלקו"ש חכ"ז ע' 164 ואילך והערה 62)

לילך בשוק כל היום ולהיות מיושבי קרנות: כלומר, באותו רגע שאינו הולך – הרי הוא מיושבי קרנות. (תניא בצירוף מ"ח וכו' ע' תקע – חשיעורים בספר התניא ע' 351)

ועיניו רואות: שאינם ברשותו של אדם¹¹.

(לקו"ש שם ע' 164 הערה 60)

והנה באמת גם מי שהוא מחומם מאד וכו': לאחר שנת"ל שצ"ל "שפל רוח" . . בפני כל האדם ממש אפי'

9) ושם: "ר"ל שלא תהא שפל רוח בפני הגדולים לבה, אמנם בפני כל אדם . . איזה אדם שיהי כו". 10) במדבר"ר פי"ב, ג. 11) ב"ר פס"ז, ג. תנחומא תולדות יא. וראה נדרים לב, רע"ב, ובר"ן ופי' הרא"ש שם.

לקוטי אמרים

המוח שליט על הלב בתולדתו. והנה באמת היא מלחמה גדולה ועצומ' לשבור היצר הבוער כאש להבה מפני פחד ה' וכמו נסיון ממש. והלכך צריך כל אדם לפי מה שהוא מקומו ומדרגתו בעבודת ה' לשקול ולבחון בעצמו אם הוא עובד ה' בערך ובחי' מלחמה עצומה כזו ונסיון כזה בבחי' ועשה טוב כגון בעבודת התפלה בכונה לשפוך נפשו לפני ה' בכל כחו ממש עד מיצוי הנפש ולהלחם עם גופו ונפש הבהמית שבו המונעים הכונה במלחמה עצומה ולבטשם ולכתתם כעפר קודם התפלה שחרית וערבית מדי יום ביום וגם בשעת התפלה לייגע עצמו ביגיעת נפש ויגיעת בשר כמ"ש לקמן באריכות. וכל שלא הגיע לידי מדה זו להלחם עם גופו מלחמה עצומה כזו עדיין לא הגיע לבחי' וערך מלחמת היצר הבוער כאש להבה להיות נכנע ונשבר מפני פחד ה'. וכן בענין ברכת המזון וכל ברכות הנהנין והמצות בכונה ואצ"ל כונת המצות לשמן. וכן בענין עסק לימוד התורה ללמוד הרבה

באמת שהיא (צ"ע) אם צ"ל "באמת היא". עד מיצוי הנפש (ספרי דברים ו' ה' ועייג"כ ב"ר פצ"ב. "עי' אגה"ק ס"א – צ"צ"). ולכתתם כעפר (ע"ד דברים ט' כא' ?). כמ"ש לקמן (ע"ל פמ"ב). ברהמ"ז (הבדילו בפ"ע שהוא מה"ת – ברכות כא' – חלוקי הברכות ע"פ דא"ח באוה"ז פ' עקב). ברכת הנהנין (לכאורה צ"ל ברכות הנהנין).

לקוטי פירושים

קל שבקלים . . כי מקומו גורם לו לחטוא . . ויצרו בוער וכו'" – נשאלת השאלה: לכאורה אם הנ"ל נכון – למה נקרא "קל שבקלים"? ועל זה ממשך ש"באמת גם מי שהוא מחומם מאד וכו' אין לו שום התנצלות וכו'".

(שיעורים בספר התניא ט"ע 352)

היא מלחמה גדולה ועצומ' לשבור היצר הבוער . . וכמו נסיון ממש: מה שהעיר מדברי המדרש¹² שענין הנסיון הוא רק בצדיקים, וזה הכריחו לפרש "שהיא מלחמה כו'" אצל קשב"ק, "וכמו נסיון ממש" אצל... צדיק¹³ (אף שמאן דכר שמי' בפרק זה) – הנה: אף שדוגמא לנסיון – לכל לראש – אברהם אבינו, מ"מ, פשיטא שגם בקל שבקלים שייך נסיון (ממש), וכמפורש גם בתניא פי"ט – ברשעים. וראה סהמ"צ להצ"צ בסופו¹⁴ – כו"כ סוגי נסיון. ובוזה מתורץ גם המדרש.

(ע"פ "היכל מנחם" ח"ג ט"ע עט ואילך)

12 ב"ר פנ"ה, ב. 13 ומ"ש בביאור הדמיון לנסיון של קשב"ק, שענין הנסיון אצל צדיק הוא שנוטלים ממנו המדרגות, ומוסיפים ת אוה על ת אוותו, ונשאר רק בהאמונה – צע"ג: אפילו בנוגע לפרעה מקשים איך זה ש"ויכבד לבו", ועאכו"כ בנוגע לצדיק. בקשת דוד "בחנני ה' ונסני" – האומנם ביקש שיטלו ממנו כל המדרגות וכו'! באגה"ק סכ"א "לערך מעלת א"א" – הרי נוטלים המעלה. ועוד ועוד. 14 קפו, א. קצב, ב.

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

באמת שהיא¹⁴: צ"ע אם צ"ל "באמת היא"¹⁵. עד מיצוי הנפש: ספרי דברים ו' ה' ("ואהבת . . בכל נפשך, אהבהו עד מיצוי הנפש"). ועיין ג"כ ב"ר פצ"ב¹⁶. "עי' אגה"ק ס"א¹⁷ – הגהת הצ"צ¹⁸. ולכתתם כעפר: ע"ד דברים ט' כא' ("ואכות אותו גו' עד אשר דק לעפר") ? כמ"ש לקמן: עיין לקמן פמ"ב: "יגיעת בשר לבטש את הגוף ולהכניעו שלא יחשיך על אור הנפש . . והיינו ע"י הרהורי תשובה . . יגיעת הנפש שלא תכבד עלי' העבודה ליגע מחשבתה להעמיק ולהתבונן בגדולת ה' שעה גדולה רצופה וכו'". ברכת המזון: הבדילו בפ"ע, לפי שהוא מן התורה (ברכות כא, א). הביאור בחילוקי הברכות ע"פ דא"ח – ראה ביאורי הזהר פ' עקב¹⁹. ברכת²⁰ הנהנין: לכאורה צ"ל ברכות הנהנין¹⁵.

14 כ"ה בדפוסי התניא שלפנינו. ובמהדורא זו תוקן כבפנים – ע"פ "הערות ותיקונים בדא"פ". 15 וראה תניא בצירוף מ"מ כו' שינויי נוסחאות ע' תקפד – שכן הוא בכמה כתי' ודפוסים. 16 ושם (ב): "על זאת יתפלל . . לעת מצוא . . לעת מצוי הנפש" (אבל שם הפירוש הוא "בשעת מיתה" – מ"כ). 17 ושם: "כוונת התפלה מעומקא דלבה . . בכל לבם ובכל נפשם ונפשם תשתפך כמים נוכח פני ה' וכמארז"ל בספרי עד מיצוי הנפש כו'". 18 נדפסה בקיצורים והערות לספר התניא ע' לו (ושם: "ל' זה הוא בספרי ע"פ ואהבת כו' בכל נפשך ע' באגה"ק ס' א"). 19 קיח, א ואילך. 20 כ"ה בדפוסי התניא שלפנינו. ובמהדורא זו תוקן כבפנים – ע"פ "לוח התיקון".

יותר מחפצו ורצונו לפי טבעו ורגילותו ע"י מלחמה עצומה עם גופו. כי הלומד מעט יותר מטבעו ה"ז מלחמה קטנה ואין לה ערך ודמיון עם מלחמת היצר הבוהר כאש דמקרי רשע גמור אם אינו מנצח יצרו ^ל להיות נכנע ונשבר מפני ה'. ומה לי בחי' סור מרע ומה לי בחי' ועשה טוב הכל היא מצות המלך הקדוש יחיד ומיוחד ב"ה. וכן בשאר מצות ובפרט בדבר שבממון כמו עבודת הצדקה וכה"ג. ואפי' בבחי' סור מרע יכול כל איש משכיל למצוא בנפשו שאינו סר לגמרי מהרע בכל מכל כל במקום שצריך למלחמה עצומה כערך הנ"ל ואפי' פחות מערך הנ"ל כגון להפסיק באמצע שיחה נאה או סיפור בגנות חבירו ואפי' גנאי קטן וקל מאד אף שהוא אמת ואפי' כדי לנקות עצמו כנודע מהא דאר"ש לאביו רבינו הקדוש לאו אנא כתבי' אלא יהודא חייטא כתביה וא"ל כלך מלה"ר [ע"ש בגמ' רפ"י דב"ב]. וכה"ג כמה מילי דשכיחי טובא

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים	לקוטי פירושים
בכל מכל כל: ע"ד ב"ב יז, א ("שלשה לא שלט בהן יצה"ר, אלו הן, אברהם יצחק ויעקב, דכתיב בהו בכל מכל כל"). רפ"י דב"ב: קסד, ב. – אולי מ"ש "ע"ש בגמ' רפ"י דב"ב", הוא משום דאיתא התם דאפילו בטובתו של חבירו	בערך ובחי' מלחמה עצומה כזו ונסיון כזה: ש יכולים להדרש אצל כל אחד, אפילו אצל יוש ב אוהל ש יצרו מצונן. (תניא הג"ל ע"י תקעב – משיעורים הג"ל ע"י 354)

לשפוך נפשו לפני ה' . . . עד מיצוי הנפש: שזה צריך להיות בכל אחד ואחד ויום ידרשון, כמשנ"ת באגה"ק ס"א.

(שיעורים הג"ל שם הערה 9)

ללמוד הרבה יותר מחפצו ורצונו לפי טבעו ורגילותו ע"י מלחמה עצומה עם גופו: כי, ללמוד כפי חפצו ורצונו מצד טבע ההתמדה או מצד רגילותו ללמוד בהתמדה – אין צורך במלחמה כלל, כנ"ל פט"ו.
(תניא הג"ל – משיעורים הג"ל ע"י 356)

מה ששואל במי שאין לו הרבה זמן לרשותו, האיך יכול הוא לקיים האמור – הנה: רבינו הזקן לא כתב סתם שצריך "ללמוד הרבה", ודייק "הרבה יותר מחפצו ורצונו לפי טבעו ורגילותו", ובוזה שוין בעלי עסקים ויושבי אוהל שעל שניהם להתגבר על הטבע והרגילות ועל החפץ והרצון כל אחד בשלו, וכמבואר בהלכות ת"ת אופן החיוב דבעלי עסקים בלימוד התורה, ואין לך דבר העומד בפני הרצון הפנימי של איש הישראלי שביכולתו להתגבר על רצונו בחיצוניות¹⁵.

(אגרות קודש חז"ד ע"י קלא)

שאינו סר לגמרי מהרע בכל מכל כל: בדיוק הלשון "בכל מכל כל" – י"ל בדא"פ:

כי צ"ל שלימות (לשון כל) העבודה בכל הג' קוין (האבות).

[וכהדוגמא ש מביא בזה תיכף ומיד: "להפסיק באמצע שיחה נאה (חסד) או סיפור בגנות (גבורה) חבירו כו' אף שהוא אמת" (יעקב)],

וכמרז"ל¹⁶ באבות [שנקראו כן מפני ש בחינתם צ"ל בכאו "א"י] שמשכרם "בכל כו" נדע עבודתם "בכל כו" –

שלימות¹⁸,

ואצלו – חסר זה עכ"פ בא' מהנ"ל.

(שיעורים הג"ל ע"י 357 הערה 11)

(15) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב. (16) ב"ב יז, א. (17) תו"א ר"פ וארא. (18) עיי"ש בחדא"ג ועוד.

ובפרט בענין לקדש עצמו במותר לו שהוא מדאוריית' כמ"ש קדושים תהיו וגו' והתקדשתם וגו'. וגם ד"ס חמורים מד"ת וכו'. אלא שכל אלו וכיוצא בהן הן מעוונות שהאדם דש בעקביו וגם נעשו כהיתר מחמת שעבר ושנה וכו'. אבל באמת אם הוא יודע ספר ומחזיק בתורת ה' וקרבת אלקי' יחפץ גדול עונו מנשוא ואשמתו גדלה בכפלי כפליים במה שאינו נלחם ומתגבר על יצרו בערך ובחי' מלחמה עצומה הנ"ל מאשמת קל שבקלים מיושבי קרנות הרחוקים מה' ותורתו ואין אשמתם גדולה כ"כ במה שאינם כובשים יצרם הבער כאש להבה מפני פחד ה' המבין ומביט אל כל מעשיהם כאשמת כל הקרב הקרב אל ה' ואל תורתו ועבודתו וכמשארז"ל גבי אחר שידע בכבודי וכו' ולכן ארו"ל על ע"ה שזרונות נעישו להם כשנגות:

יש אופנים דצריך לזהר מלדבר כשמרבה לדבר. רשב"ם; בפני שונאו, יד דעות ז' ד'. **בענין לקדש כו'** (ע"ל פכ"ז). ד"ס **חמורים מד"ת** (עיין עירובין כא: סנה' פח.: לעיל פ"ח). **מעוונות** (לכאורה צ"ל בוא"ו אחד). **דש בעקביו** (ע"ד ע"ז יח.). **נעשו כהיתר כו'** (יומא פו:). **קרבת א' יחפץ** (ע"ד ישעי' נח' ב'). **יודע ספר** (). **ומחזיק בתורת ה'** (). **גדול עונו מנשוא** (ע"ד

ברא' ד' יג'). **כל הקרב הקרב אל** (ע"ד במדבר יז' כח'). **וכמשארז"ל כו' שידע בכבודי וכו' (כ"ה בע"י חגיגה טו. וכן הועתק בסה"ד אבל בש"ס אינו. לעיין ד"ס. ובירוש' חגיגה ב' א', מ"ד רות ג' יג' קהלת רבה ז' ח' "שידע כחי"). ארז"ל על ע"ה (ב"מ לג:).**

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

קרבת אלקי' יחפץ: ע"ד ישעי' נח' ב' (קרבת אלקים יחפצון).
יודע ספר: .
ומחזיק בתורת ה': .
גדול עונו מנשוא: ע"ד בראשית ד' יג' (גדול עוני מנשוא).
כל הקרב הקרב אל: ע"ד²⁵ במדבר יז' כח'.
וכמשארז"ל כו' שידע בכבודי וכו': כן הוא **בעין יעקב חגיגה טו, א** ("אחר שידע כבודי"). **וכן הועתק בסדר הדורות**²⁶ ("אחר שראה כבודי"). **אבל בש"ס – אינו. לעיין בדקדוקי סופרים**²⁷. **ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"א, מדרש רבה רות ג' יג', קהלת רבה ז' ח': "שידע כחי".**
ארו"ל על ע"ה: ב"מ לג, ב.

(לא רק "בגנות חבירו") **יש אופנים דצריך לזהר מלדבר – כשמרבה לדבר** (רשב"ם²¹); **בפני שונאו** (יד הל' דעות פ"ז ה"ד²²).
בענין לקדש כו': עיין לעיל פכ"ז.
ד"ס חמורים מד"ת: **עיין עירובין כא, ב. סנהדרין פח, ב. לעיל פ"ח**²³.
מעוונות: לכאורה צ"ל "מעוונות", בוא"ו אחד.
דש בעקביו: ע"ד ע"ז יח, א²⁴.
נעשו כהיתר כו': יומא פו, ב.

21 בגמרא שם – לאחרי הסיפור הראשון ע"ד גנאי קטן וקל מאד כדי לנקות עצמו (וברשב"ם): "אמר רבי כמה מיושר כתב זה, אמר לי' לאו אנא כתבתי, יהודה חייטא כתבי'. א"ל כלך מלשון הרע הזה. בשלמא התם איכא לשון הרע, אלא הכא מאי לשון הרע איכא (והלא בשבחו של ר"י חייטא דיבר כשאמר יהודה חייטא כתבי'), משום . . . דתני . . . לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו" (מתוך שמרובין בשבחו מזכירין שם גנות שבו). 22 ושם: "כל המספר בטובת חבירו בפני שונאיו הרי זה אבק לשון הרע שזה גורם להם שייספרו בגנותו". 23 ראה בהנסמן לעיל ע' סט. 24 אולי הטעם שכתב רבינו ע"ד" – כי, רק לפי

הב' ברש"י מדובר אודות עונות "שאדם דורסן ברגליו שאין חשובין בעיניו כלום", משא"כ לפי הא' ברש"י שמדובר אודות "דקדוק פסיעות", אינו שייך לכאן. 25 "ע"ד" – כי שם הוא באופן בלתי-רצוי: "כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות". 26 ערך אלישע בן אבוי'. 27 בדקדוקי סופרים – ליתא גירסא אחרת.